
Dvasininkija – tarpukario memorialinių dailės kūrinių iniciatorė

Skirmantė Smilingytė-Žeimienė

*Kultūros ir meno institutas,
Tilto 4, 2001 Vilnius, Lietuva*

Šiuo straipsniu ketinama papildyti dvasininkijos (Bažnyčios) – dailės užsakovo – problematiką lig šiol netyrinėtu aspektu: atskleisti visuotinės pobūdžio iniciatyvą nei užsakymai bažnyčių įrangai ar „parapijinių“ paminklų statymas. Pateikiami nauji faktografiniai duomenys apie kelių memorialinės paskirties dailės kūrinių (M. Valančiaus paminklo Kauno Rotušės aikštėje, Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimui skirto atminimo medalia) sukūrimo aplinkybes išryškina įtakingų Lietuvos dvasininkų aspiracijas.

Raktažodžiai: paminklas vyskupui M. Valančiui Kaune, Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimui skirtas atminimo medalis, V. Grybas, P. Rimša, J. Zikaras, dvasininkija, J. Skvireckas, J. Tumas, dailės užsakymas

Tarpukario Lietuvos dvasininkija savo ketinimus įamžinti svarbius Bažnyčiai ir tautai įvykius dažnai išreikšdavo kaip paminklų statybos iniciatorė. Tikriausiai Nepriklausomos Lietuvos provincijoje didesnės pastatytų paminklų (pavasarininkų, ateitininkų, Nepriklausomybės jubiliejų, įžymių veikėjų ir kt.) dalies sumanytojai, statybos komitetų pirmininkai ar bent nariai būdavo kunigai. Tai paaiškinama dvasininkijos socialiniu įtakingumu ir jos savivoka – savo asmens ir misijos svarbos pajautimu. Šiam luomui buvo būdingas polinkis „įamžinti“ istorijos faktus, tikėjimo pergalę. Religijinis ir tautinis atgimimai buvo tapatinami, manyta, jog tokiam dvigubam renesansui įprasminti priderėtų pats kilniausias paminklas – bažnyčia. Bene pirmasis tuo pradėjo rūpintis J. Tumas, bandydamas iškovoti Kauno Vytauto Didžiojo bažnyčiai paminklinį statusą, užsakydamas P. Kalpokui didžiajam altoriui skirtą kūrinių, kuriame šlovingos tautos istorijos simbolis (Vytautas) pajungiamas tikėjimo malonės įvaizdžiui (Švč. Mergelei Marijai) – „Vytautas dėkoja Švč. Mergelei Marijai prie Vorsklos“. Vytauto asmuo dvasininkų adoruotas kaip katalikiškos ir tautinės tapatybės pradininkas. Dar 1920 m. pas vyskupą P. Karevičių susirinkę Bažnyčios ir visuomenės autoritetai svarstė vieną iš trijų Žemaičių vyskupijos 500 metų jubiliejui skirtų projektų – paminklą Vytautui. Prisimintinas ir vėlesnis vytautinių bažnyčių vėjus. J. Tumui nepavyko juridškai įteisinti savo ketinimų, tačiau bažnyčios – paminklo – vizija buvo realizuojama statant Prisikėlimo bažnyčią, kurios svarbiu iniciatoriumi buvo aukščiausiasis Lietuvos bažnyčios hierarchas arkivyskupas

metropolitas Juozapas Skvireckas. Deja, šis užmojis nespėtas įgyvendinti, kaip ir kitas, taip pat turėjęs skleisti religinio ir tautinio atgimimo vienovės idėją, ir kurio statybai taip pat vadovavo J. Skvireckas.

PAMINKLAS VYSKUPUI MOTIEJUI VALANČIUI KAUNO ROTUŠĖS AIKŠTĖJE¹

Idėjos genezė. Artėjant 50-osioms M. Valančiaus mirties metinėms (1925 05 29), būtinybę pagerbti didįjį žemaitį bene pirmasis spaudoje (1925 m. balandžio pradžioje) aktualizavo kunigas Augustinas Liepinis (pseud. Byras). Jis pateikė savo ir Katalikų veikimo centro, šiam tikslui suburto katalikiškų organizacijų, susirinkimo pasiūlymus, tarp kurių: visa tauta ir valdžia turėtų pastatyti paminklą Ganytojui². Kiek anksčiau (1925 03 28) Žemaičių vyskupijos kapitula vyskupo P. Karevičiaus (ar jo padėjėjo generalinio vikaro Juozapo Skvirecko) iniciatyva svarstė, kaip paminėti M. Valančiaus mirties metines. Prelatas J. Mačiulis-Maironis ir kanauninkas A. Alekna kapitulos sprendimą pastatyti paminklą Kauno Rotušės aikštėje pateikė vyskupui kartu prašydami dėl šio reikalo sukviesti visuomenės susirinkimą³. Šis vyskupo sušauktas didžiulis valstybės veikėjų, universiteto, menininkų, draugijų atstovų susirinkimas įvyko 1925 m. balandžio 23 d. Tiek spaudoje, tiek minėtame susirinkime šiam sumanymui buvo priešinamasi arba siūlyti kiti variantai, dažnai įvardijami gyvaisiais, tikraisiais ar amžiniais paminklais: nauja seminarija (prof. P. Dovydaitis), milijono litų fondas mokslui katalikiškai populiarinti (kun. F. Kemėšis), Valančiaus

vardo liaudies universitetas, bibliotekos-skaityklos, paprapijės salės, mokyklos, prieglaudų, bažnytinis muziejus (kun. A. Liepinis, B. Sližys, kun. M. Krupavičius, G. Valančius, V. Čarneckis). M. Valančiaus mirties metinėms pažymėti visuomenė svarstė tokias pagrindines versijas: 1) paminklas (Kaune, Varniuose ar kitur Žemaitijoje, „naminiai“ paminklai (J. Staugaičio žodžiai)), 2) įstaiga-pastatas (vardo suteikimas, statyba), 3) M. Valančiaus, katalikiškų raštų leidyba, 4) M. Valančiaus vardo fondas (šaltinis – pajamos iš alkoholio). Be abejonės, buvo raginimų „nuspirsti“ savo sielas, liautis girtuokliavus. Minėtame susirinkime kun. P. Būčys, parėmęs ketinimą statyti paminklą, visgi pasiūlė ir pigiausią M. Valančiaus paminėjimo būdą – surengti per metines gražią eiseną. P. Būčio nuomonė užrašyta Kauno arkivyskupijos kurijos archyve išlikusiame dokumente, kurį galima pavadinti daliniu, juodraštinu garsiosios 1925 04 23 sueigos protokolu, greičiausiai brūkštelėtu vysk. J. Skvirecko⁴. Jame užfiksuoti susirinkimo dalyviai: tuometiniai ministrai Antanas Tumėnas, Balys Sližys, Mykolas Krupavičius, Voldemaras Čarneckis, seimo vicepirmininkas kun. Justinas Staugaitis, seimo narys Eliziejus Draugelis; universiteto autoritetai (be jau minėto rektoriaus P. Būčio) – profesoriai Pranas Dovydaitis, Mykolas Biržiška, Zigmas Žemaitis, universiteto atstovu galima būtų laikyti ir doc. Antaną Smetoną; dvasininkijos atstovai – Seinų vyskupijos kancleris Juozas Laukaitis, Šv. Kazimiero draugijos siela – prelatas Adomas Jakštas, kun. Alšauskas (prelatas Kazimieras Olšauskas?), J. Stakauskas, J. Kukta. Toks posėdžiavusiųjų „sugrupavimas“ pasirinktas autorės. Žinoma, galimi įvairūs variantai, nes tai – veiklios ir įvairiaplanės asmenybės, beje, daugiausia krikdemiškos orientacijos. Iš vyskupo pakviestųjų žmonių buvo tikėtasi pritarimo ir paramos, kapitulos (Bažnyčios) projekto solidumo garanto. Nepavyko išsiaiškinti, kas iš menininkų ten dalyvavo. Pasitarkus panašaus, anksčiau minėto visuomenės atstovų susirinkimo (1920 05 02 pas vysk. P. Karevičių dėl Žemaičių vyskupijos jubiliejaus) precedentą, kada menininkams atstovavo vien A. Galdikas, vyskupo sūnėnas, galima spėti, kad ir šį kartą dailininkų buvo mažiausiai. Dalyvavo Kauno meno mokyklos direktorius (šiuo atveju pareigos yra svarbios) K. Sklėrius, kuris buvo išrinktas į M. Valančiaus paminklo statybos komitetą. Taigi susirinkimas nutarė: statyti paminklą Kaune, Rotušės aikštėje. Ryškaus pasipriešinimo tas sumanymas susirinkime nesulaukė, tik prof. P. Dovydaičio, prof. Z. Žemaičio ir kun. M. Krupavičiaus nuomonės labiau linko „gyvojo“ paminklo link. Itin prabangų (net už milijoną litų) paminklą vaizdavosi K. Olšauskas (?), E. Draugelis parinko medžiagas – akmuo, bronzą, o A. Tumėnas paminklo statybą parėmė argumentu: „nepigu sugrauti“. „Kodėl nuspręsta Valančių paminklu, ne ki-

taip pagerbti? Todėl, kad paminklai nepartinė, labai svarbi įmonė ne tik kam pagerbti, bet ir patiems gerbėjams pasireikšti... Ta tauta yra sąmoninga, kuri dailės paminklais jau sugeba didžias savo idėjas reikšti ir reiškiamą suprasti“, – toks paminklo statybos komiteto, kvietusio tautiečius prisidėti nors puše lito, komentaras spaudoje⁵.

Komiteto paminklui statyti veikla, konkursas. Ciutuotame komiteto kvietime statyti paminklą Kauno Rotušės aikštėje išsakyta dar vienas argumentas: Lietuva (net ir tikroji sostinė Vilnius) dar neturi nė vieno kilnaus paminklo, tad komitetas ryžosi statyti tokį, kad „galėtų ir Europa pasigėrėti“. Šis paminklas buvo modeliuojamas kaip svarbiausias, pagrindinis šalies monumentas. Sumanytasis paminklas „Valančiui ganytojui, Valančiui liaudies mylėtojui, Valančiui literatui – Valančiui veikėjui“ turėjo tapti „viena geriausių pedagoginių priemonių“. Minėtas kvietimas, berods, surašytas kanauninko J. Tumo – komiteto sekretoriaus ir kolektoriaus, veikiausiai ir paminklo sumanytojo. Komiteto pirmininku išrinktas Žemaičių vyskupas sufraganas J. Skvireckas, o nariu – K. Sklėrius⁶. Aukų rinkimas turėjo įrodyti tautos vienybę, komitetas ypač apeliavo į šviesuomenės ir kunigijos, turėjusios projektą propaguoti iš sakyklų, paramą. 1925 m. gegužės 6 d. buvo paaukoti pirmieji 650 litų. Išdas pamažu pilnėjo, dažniausi ir dosniausi aukotojai – dvasininkai, ypač žymesnieji⁷. Lėšoms surinkti ir paminklo idėjai populiarinti buvo surengta gegužinė, išleisti atvirukai⁸ su M. Valančiaus portretu, bet šios priemonės nedavė didelės naudos.

1929 m. M. Valančiaus mirties dieną spauda informavo, kad paminklo statybos komiteto prašymu Kauno miesto taryba paskyrė paminklui vietą netoli Valančiaus gatvės, tik per dvidešimt penkis metrus nuo Rotušės⁹. Pagrindinis paminklo statybos reikalų tvarkytojas J. Tumas, matydamas, kad didžiajam užmojui vis trūksta pinigų¹⁰, 1931 m. kreipėsi į inteligentiją patarimo, išdėstydamas ir „mažesnių“ sumanymą: kuklesnį M. Valančiaus paminklą pastatyti prie Vytauto Didžiojo bažnyčios tarp dviejų presbiterijos kontraforsų¹¹. Kitais metais J. Tumas paskelbė visuomenei savo Kauno rotušės aikštės sutvarkymo planą: pirmiausia siūlė įtvirtinti Baltosios Gulbės aikštės pavadinimą, o tada keturiuose aikštės kampuose derėtų „gulbės ornamentai“, jos viduryje – graži Gulbės tryškė (fontanas), paminklą M. Valančiui reikėtų pastatyti vietoje buvusio, 1812 m. atminimui skirto paminklo¹². Po šio straipsnio paminklo reikalai pajudėjo: į statybos komitetą vietoje mirusio K. Sklėriaus išrinktas Kauno miesto burmistras A. Graurogkas. Greičiausiai šiam laidavus, kad miestas duos tašyto granito cokoliui ir vietą aikštėje, 1932 m. lapkričio 3 d. paskelbtas atviras M. Valančiaus paminklo projektų konkursas, kurio sąlygos¹³ išplatintos spaudoje.

Konkursas įvyko, buvo pateikti 9 projektai, bet konkuravo tik 8, nes B. Pundzius laiku nepristatė savo modelio. Visi norintys projektus galėjo apžiūrėti J. Tumo bute. Autoritetinga konkurso žiuri – J. Skvireckas, J. Tumas, A. Graurogkas, P. Rimša, S. Kudokas ir A. Valeška, patarėjai – A. Dambrauskas, J. Zikaras ir P. Galaunė nusprendė, kad nė vienas konkuruojąs projektas netenkina žiuri. Tačiau gerėlesniu pripažintas V. Grybo darbas¹⁴. V. Grybui išsipareigojus perdirbti, patobulinti projektą, nutarta išmokėti 1000 litų premiją¹⁵.

Apie paminklo projektus. Pačių paminklų modelių (būta 4-ių su B. Pundziaus atmestuoju) ir piešinių (6 konkursantų – B. Bučas ir K. Urbas pateikė modelį ir piešinius) nepavyko rasti, todėl jie bus aptariami pagal išlikusias žodines eksplikacijas. Anksčiausiai J. Skvireckui savo projektą iš Buenos Aires atsuntė Matas Menčinskas, planuodamas, jei laimėtų konkursą, dėl šio paminklo sugrįžti į Lietuvą¹⁶. Jis savo kūriniu ketino lygiuotis į Italijoje ar Ispanijoje matytus monumentus. Paminklo aukštį numatė 35, o Vyskupo skulptūrą – 6 m. Skulptorius buvo užsimojęs M. Valančiaus monumentui paaukoti mažiausiai trejetą metų – kad toks „vienas būtų Lietuvoje“. Projektuojamojo statinio pagrindą turėjo sudaryti piramidė, kurios bareljefais ir horeljefais išpuoštoje vidinėje erdvėje (pusrūsyje?) stovėtų kars-tas (Valančiaus?). Galima prielaida, kad M. Menčinskas projektavo paminklą-mauzoliejų. Virš piramidės numatytos dar dvi dalys, puoštos žmogaus dydžio bareljefais ir horeljefais, 4 m angelo skulptūra. Ją ir M. Valančiaus skulptūrą ketinta liedinti iš bronzos, o visą monumentą iškaldinti iš granito gabalų. Kažin, ar M. Menčinskas savo statinį projektavo atsižvelgdamas į realią Rotušės aikštės erdvę.

Vieną projektą-piešinį atsuntė M. Menčinsko pusbrolis 6-tos klasės gimnazistas Vytautas Kasiulis, o buvęs jo tėvo Mato Kasiulio mokinys Antanas Aleksandravičius pateikė paminklo (vyskupo skulptūra ir keturios skulptūrėlės aplink jos pjedestalą) modelį. Du piešiniai-projektai neidentifikuoti, nes užšifruoti kriptogramomis ir neturėjo paaiškinimų. Konkurse dalyvavo du architektai. Bronius Elsbergas pateikė lyg ir lakoniškiausią paminklo projektą (sąmata 50 000 litų): tarp dviejų „sumodernizuotų“ lauko granito obeliskų numatyta vieta M. Valančiaus skulptūrai, į obeliskus žadėta įkomponuoti po du bareljefus – vienas obeliskas simbolizuotų M. Valančiaus nuopelnus bažnyčiai, kitas – liaudžiai¹⁷. Architektas Kazys Urbas su Bernardu Buču pristatė bendrą projektą: bronzinė vyskupo skulptūra ant granitinio cokolio, o aplink – keturi bareljefai, priekyje – grotos „tautiškais“ ornamentais¹⁸. Šis projektas gretintinas su V. Grybo dėl intencijos būti tautišku. Abiejuose

projektuose paminklo priešakyje panaudotos savotiška emblema virtusios P. Rimšos „Lietuvos mokyklos“ parafrazės. Ši scena – tai ganytojiškos M. Valančiaus meilės alegorija. V. Grybas savo paaiškini-me ypač akcentavo keturių figūrų, išsidėsčiusių aplink M. Valančiaus skulptūros postamentą, kostiumų tautiškumą. V. Grybo ketinimas sukurti paminklą „grynai lietuviškame“ stiliuje susidūrė su sunkumu: „nepigiai duodasi sukurti gryną lietuvišką koloną“¹⁹. Reikia pažymėti, kad nei konkurso sąlygose, nei paminklo statybos komiteto pareiškimuose nebuvo išsakytas pageidavimas, jog paminklas būtų „tautiškas“. Visgi tai buvo konvencionalus dalykas, nekvestionuotas visuomenės ir dailininkų daugumos.

Konkursui pasiūlytieji projektai nebuvo itin originalūs. Nežinia, kodėl daugiau skulptorių nesudalyvavo tokia gerą užsakymą ir prestižą žadančiame konkurse. Galbūt per ilgus metus nuvertėjo pati paminklo idėja, po vytautinių metų gerokai išsieikvojo visuomenės entuziazmas. Avansas V. Grybui suteiktas neatsitiktinai – Vytauto ir Daukanto paminklai jam pelnė geriausio Lietuvos monumentalisto šlovę, kuri turėjo garantuoti ir tinkamą M. Valančiaus pagerbimą. Tačiau konkurso nesėkmė ženklino didelių planų žlugimo pradžia.

Paminklas nepastatytas. Nors V. Grybas padirbdino antrąjį projektą, su miesto architektais parinko vietą Rotušės aikštėje, savivaldybė išsipareigojo duoti rausvojo granito postamentui, tačiau mirus J. Tumui (1933 m.) apmirė ir paminklo reikalai. 1935 m., praėjus 10-čiai metų nuo sumanymo paskelbimo ir artinantis 60-osioms Ganytojo mirties metinėms, J. Skvireckas kreipėsi į Kauno miesto burmistrą, prašydamas metinių proga padėti paminklo pamatus ar kaip nors kitaip ženklinti paminklo statybos pradžia²⁰. Burmistras patvirtino ankstesnius miesto išsipareigojimus. Tų pačių metų liepos mėnesį statybos komitetas informavo visuomenę, kad jau 1935 m. pavasarį V. Grybui buvo pavesta įgyvendinti projektą, tačiau tam trūksta lėšų, todėl visuomenės prašyta aukų. 1935 m. rudenį dėl šio reikalo buvo susitikę arkivyskupas, V. Grybas ir burmistras Antanas Merkys. Tuo metu V. Grybas baigė lipdyti M. Valančiaus figūrą ir teigė, kad savo monumentalumu paminklas būsiąs išskirtinis. Skulptūros aukštis buvo numatytas apie 3,5 m. Ją iš bronzos turėjo atlieti Siaurųjų geležinkelio dirbtuvės. Aplink šlifuoto juodo granito pjedestalą, kurį žadėjo duoti miestas, buvo numatyta įtvirtinti keturis bareljefus, vaizduojančius vyskupą kaip politiką, ganytoją, švietėją ir blaivybės apaštalą. Tuokart paminklo sąmata numatyta 35 000 litų. Teigta, kad lėšų nedaug tetrūksta²¹. Prabėgus dar dvejiems metams, Jurbarko klebonas Juozapas Bikinas, arkivyskupo įpareigotas²² pasikalbėti su V. Grybu, ra-

portavo kurijai: modelis pagamintas ir arkivyskupo aprobuotas, bet V. Grybas pasižadėjęs atlikti tik skulptoriaus darbus, o pamatus ir cokolį turėtų pastatyti Kauno miesto valdyba. V. Grybas kaltinęs statybos komitetą, kad šis galutinai nesusitarė su miesto valdžia, todėl skulptorius, nežinodamas mastelio, negalys realizuoti modelio²³. Paskutinę 1938 m. dieną M. Valančiaus paminklo sąskaitoje buvo 22 528 litai²⁴. 1940 m. kovą V. Grybas vytlėsi, kad M. Valančiaus skulptūra bus atlieta²⁵. Tikriausiai vyskupo M. Valančiaus paminklo sąskaita buvo nacionalizuota. Paminklas M. Valančiui Kauno Rotušėje dėl politinės santvarkos perversmo liko nepastatytas, kaip ir B. Bučo sukurtas paminklas M. Valančiui Telšiuose. Taigi sužlugo milžiniškas Bažnyčios projektas pastatyti didingiausią monumentą Lietuvoje. Kitas taip pat beveik visą dvasininkiją palietęs projektas buvo gana sėkmingai įgyvendintas.

MEDALIS LIETUVOS BAŽNYTINĖS PROVINCIJOS ĮKŪRIMUI ATMINTI

Idėja. 1926 06 12 buvusios Žemaičių vyskupijos dekanai savo suvažiavime pritarė kapitulos sumanymui užsakyti medalį, įamžinantį vysk. M. Giedraitį, ir Katalikų veikimo centro (toliau – KVC) pasiūlymui portretiniu bareljefu pagerbti paskutinį Žemaičių vyskupą P. Karevičių. Šiame suvažiavime „dar iškeltas sumanymas Bažnytinės provincijos įsteigimą paminėti medaliu, kas taipgi tapo priimtina“²⁶. Norėdami bažnytinio savarankiškumo idėją ir garsiosios Žemaičių vyskupystės panaikinimą įprasminti meno kūriniais, dekanai nutarė surinkti iš visų savo dekanatų kunigų po 20 litų. Sukurti vyskupų bareljefus-medalions buvo pavesta J. Zikarui už 4500 lt, o medalį – P. Rimšai už 6000 lt.²⁷ KVC vyriausioji valdyba tapo tiesioginiu šių memorialinių kūrinių užsakovu ir medalio multiplikavimo organizatore. Pagrindiniu šio proceso koordinatoriumi buvo paskirtas KVC valdybos narys kun. Vincentas Mie-

Pav. P. Rimša. Medalio Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui atminti reversas. LNM, M-2102. Sidabras, Ø 60 mm

leška, jau turėjęs patirties inicijuojant P. Rimšos Vilniaus 600-ųjų įkūrimo metinėms skirtą atminimo medalio gamybą.

Užsakymas. Berods, 1927 02 04 kun. V. Mieleška, KVC įgaliotas, sudarė su P. Rimša medalio užsakymo sutartį, kurioje nurodyta, kas turi būti pavažduota medalyje (pav.)²⁸ ir kad skulptorius perleidžia jo modelį KVC su visomis autoriaus teisėmis. Sutartis P. Rimšai leido savo lėšomis pasigaminti po 15 sidabro ir po vieną aukso kiekvieno tiražuojamo dydžio medalių egzempliorių, t. p. suteikė teisę atsiliepti ne daugiau 15 medalionų. P. Rimša įpareigotas prižiūrėti „korektūrą meno atžvilgiu visų KVC leidžiamų medalių ir kitų leidinių“. Modelį KVC valdybai skulptorius turėjo pateikti per pusantro mėnesio nuo sutarties sudarymo dienos. Už darbą ir perleidžiamas teises KVC sumokėjo 3000 lt avanso ir tiek pat gavusi modelį.²⁹ P. Rimša yra išsitaręs, kad faktiškai medalį užsakė Kauno arkivyskupijos kurija, kurios tarpininku buvo V. Mieleška, davęs skulptoriui legendas ir herbų pavyzdžius, kuriuos jis turėjo įkomponuoti į medalį³⁰. Galima prielaida, kad jau nuo sumanymo pradžios šį reikalą patronavo pats J. Skvireckas, keletą kartų pozavęs P. Rimšai, ir labai atsargi prielaida – galbūt arkivyskupas, mėgęs būti įamžintas dailės kūrinuose, buvo „pogrindinis“ užsakovas...

Lėšos. 1927 04 21 medalio ir bareljefų modeliai jau buvo sukurti. Tai pranešdamas dekanams, kun. M. Mieleška prašė jų surinkti pažadėtuosius litus, nes medalio liejinimui trūko pinigų. Jis paminėjo, kad savo pareigą jau ištesėjo Anykščių, Palangos, Raguvos, Tauragės, Zarasų ir visi (šitai būtų vienas iš argumentų J. Skvireckui, kaip užsakovui) Kauno arkivyskupijos dekanai³¹. Aukoms vangokai plaukiant, KVC valdyba vėl kreipėsi į dekanus ir į Vilkaviškio bei Kaišiadorių kurijas ragindama ir žadėdama, kad kiekvienas kunigas, sumokėjęs po 20 litų, gaus po vieną bronzinį medalį³². Taip auka virto kaina, ir tai paspartino pinigų rinkliavą, nors lėšos iš dekanatų pasiekdavo KVC ir jau padauginus medalį. Pristigusi pinigų atsiskaityti su J. Zikaru už bareljefus, KVC prašė (ir, matyt, gavo) Kauno kurijos 2000 lt³³.

Tiražavimas. KVC konferencijoje (1927 06 30) buvo pranešta, kad medalio modelis nusiųstas į Berlyną 4-ioms kopijoms atlikti, iš kurių dvi bus siunčiamos į Šveicariją nuliedinti 3000 bronzinių ir 150 sidabrinių medalių³⁴. Medalių tiražavimu rūpinosi ir P. Rimša, dėl to susirašinėjo su „Werner und Söhne“ metalo dirbinių gamykla Berlyne. 1927 11 05 tarp KVC (atstovas kun. Mykolas Gilys) ir „Huguenin Freres & Co“ fabriko Šveicarijoje (atstovas Mikas Tašlikas) pasirašytas medalio gamybos kontraktas. Šveicarų firma įsipareigojo iš „meno bronzos“ nu-

kaldinti 1500 Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui paminėti skirtų medalių, 100 – sidabrinų, 925° prabos, sveriančių nemažiau 90 gr, ir penkis auksinius (14 karatų). Visų medalių skersmuo – 60 mm. Sutartyje numatyta, kad kiekvienas sidabro medalis bus kartoninėje dėžutėje, kurios vidus išklotas aksomu, kiekvienas auksinis medalis bus oda aptraukta mediniame futliare, išklotame tikru aksomu su įduba medaliui. Ne vėliau 1927 12 31 medaliai turėjo būti įteikti KVC. Firma „Huguenin Freres & Co“ išipareigojo negaminti daugiau medalių, nei jų užsakė KVC, ir šiam atiduoti medalio formas, o KVC pasižadėjo niekur kitur nekaldinti medalių be Šveicarijos firmos sutikimo³⁵. Medaliai buvo gauti 1927 m. pabaigoje.

Po dvejų metų P. Rimša prašė KVC leisti atsiliepdinti šio medalio egzempliorių (10 mm skersmens versiją) savo asmeninei kolekcijai. Berods, 20 tokių bronzinių medalių buvo padirbdinti toje pačioje firmoje³⁶. Tikriausiai Ernsto Schulzės dirbtuvėje Berlyne buvo pagaminta keletas didžiosios medalio versijos egzempliorių (ø 345 mm, aversas ir reversas atskiromis plaketėmis)³⁷. Vienas šito medalio variantas yra Marijampolės mažojoje bazilikoje³⁸.

Dar kiek apie kolekcinę vertę. Didžiausią vertę turi auksiniai medaliai. P. Rimša, 1928 03 02 rašydamas firmai „Huguenin Freres & Co“ padėką už atsiųstąjį jam auksinį medalį, labai džiaugėsi, kad šis auksinis medalio variantas pripažintas pavyzdiniu firmos dirbiniu³⁹. Kaip minėta, sutartyje buvo numatyta padirbdinti 5 auksinius medalius, keturis iš jų KVC atstovas kun. M. Gilys gavo 1927 12 17⁴⁰. Auksinius medalius (vieno kaina – 735 lt) KVC siūlė įsigyti vyskupams. Yra žinoma, kad vyskupai J. Kukta ir J. Staugaitis sutiko, galbūt neatsisakė ir kiti vyskupijų valdytojai. Taigi šiuokart pavyko išsiaiškinti, kad Lietuvą pasiekė 5 auksiniai medaliai, kaip ir numatyta sutartyje. Tačiau P. Rimša J. Rimantui yra pateikęs kitokią informaciją: aštuoniems vyskupams buvo įteikta po vieną auksinį medalį (ø 6 cm, 16 karatų, kaina – 1000 lt), o vieną gavęs pats skulptorius⁴¹.

Bronziniai medaliai (6 cm skersmens) buvo padengti 11-os skirtingų atspalvių patina. KVC per spaudą siūlė įsigyti vieno sidabrinio ir 11-os skirtingų atspalvių bronzinių medalių kolekciją.

Apie platinimą. Lietuvos ir Vatikano konkordato proga buvo sumanyta medalių padovanoti popiežiui Pijui XI, tačiau nutarta, kad medalis – per smulki dovana. Atrodo, pats P. Rimša pasiūlė medalių įmontuoti į savo skulptūros „Diena ir naktis“ (viso ūgio variantas) pjedestalą⁴². Dovana, simbolizuojanti pavergtą ir laisvą Lietuvą, įteikta popiežiui⁴³. 1928 m.

sausį ta pačia intencija sidabrinis medalis KVC atstovų P. Būčio ir J. Tumo buvo padovanotas Lietuvos prezidentui A. Smetonai ir ministrui pirmininkui A. Voldemarui. Berods, tokią pačią dovaną gavo ir ministrai⁴⁴.

Jau buvo minėta, jog kunigams, sumokėjusiems po 20 litų, turėjo būti duodamas bronzinis medalis. Medalį tikriausiai KVC panaudojo ir savo propagandos tikslais – buvo numatyta KVC įgaliotiniams kaimuose, užverbavusiems po 100 narių, padovanoti bronzinį medalį. Norintys medalius galėjo įsigyti KVC Kauno būstinėje.

Vieną medalį (nežinia kurią versiją) P. Rimša karo metais padovanojo Bažnytinio meno muziejui⁴⁵.

KVC konfliktas su P. Rimša. Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimui skirtą medalį P. Rimša laikė kone geriausiai nusisekusių savo medaliu ir krintosi, kad jis ne liedintas, o štampuotas. Skulptorius skrupulingai puoselėjo savo autorines teises, kurias šįkart nors buvo perleidęs KVC, visgi dėl jų užsipuolė užsakovą: „Valdyba (KVC) be mano žinios ir sutikimo pasirinko šlykščiausias ir pigiausias išvaizdos įvairias metalų oksidas ir tokį mano medalį užsakė štampuoti. [...] Negalėjau įsivaizdinti ir tikėti, kad kas nors iš KVC valdybos tuose, taip be galo pigiuose, laikinai žibančiuose metaluose atrastų savo meno skonį ir kad juos siūlytų dar kitiems, ir kad tie patys žmonės taip be jokios atodairos uzurpuotų sau autoriaus dailininko kompetencijos sritį“⁴⁶. P. Rimša reikalavo, kad KVC sustabdytų kai kurių bronzinių medalių pavyzdžių gamybą, tačiau KVC neatšaukė užsakymo, nes, atseit, buvę nepatogu prieš šveicarų firmą. Pagrindinis skulptoriaus oponentas buvo KVC valdybos pirmininkas A. Tumėnas, manęs KVC valdybą esant autoritetinga meno dalykuose ir nesiskaitęs su P. Rimšos nuomone. Medalio autorius ėmėsi ryžtingo veiksmo: žadėdamas padengti išlaidas, jis „Huguenin Freres & Co“ firmos pareikalavo išskusti jo pavardę iš tų medalių pavyzdžių (7 iš 11), kuriuos jis laikė nevykusiais, visiškai primtinu P. Rimša pripažino tik vieną pavyzdį⁴⁷. Firma netiksliai įvykdė nurodymus: ne iš visų, skulptoriaus manymu, netikusios išvaizdos medalių buvo pašalinta jo pavardė; jos nebeliko dalyje autoriaus aprobuotųjų egzempliorių. Todėl P. Rimša spaudoje išplatino pareiškimą: „pažymiu, kad medalių neva auksu blizgančių ir tamsios šokoladinės spalvos, neatsižvelgiant yra juose mano parašas ar ne – nepripažįstu savo kūriniais. Visus kitus, ar jie su parašu, ar be, laikau patenkinančiais mano kaipo autoriaus reikalavimus“⁴⁸.

KVC pažeidė sutarties su P. Rimša punktą, kuriuo dailininkui buvo pavesta meninė medalių priežiūra. Dabar galime sakyti, jog skulptorius buvo tei-

sus – šio medalio variantų patina tikrai nevienodos kokybės. Visgi dėl dvasininkijos užsakymo turime vieną geriausių tarpukariu Lietuvoje sukurtų medalių.

Dvasininkija inicijavo daugiausia savo luomo atstovams pagerbti arba bažnyčiai reikšmingiems įvykiams atminti skirtų dailės kūrinių sukūrimą. Konkrečiai sutartimi grįstas dailės užsakymo kelias buvo sėkmingesnis nei konkurso, iš dalies privaloma auka ar mokestis – efektingesnė priemonė papildant užsakymo išdą nei geranoriškos aukų įplaukos ir pasitikėjimas visuomenės pilietiškumu. Galbūt mūsų skulptoriai dar nebuvo pajėgūs sukurti išpūdingo, originalaus monumento, o visuomenė neįtūtė būtinybės jį turėti. Užsakymo rezultatai lėmė ne vien pinigai, bet ir užsakovo aktyvumas – tai ypač akivaizdu tapo po J. Tumo mirties arkivyskupui J. Skvireckui perėmus Valančiaus paminklo statybos procesą.

Monumentai Linkuvėlės (Linkuvos) dvare⁴⁹. Arkivyskupas J. Skvireckas ne tik globojo stambiausius dvasininkijos projektus, bet ir pats savo dvare-rezidencijoje Linkuvėlėje (dabar tai Kauno miesto teritorija) 4-ajame dešimtmetyje entuziastingai kūrė žemišką rojų – pavyzdinių dvasininko ūkį (su vynuogynais, gėlynais, šiltnamiais, tvenkiniais, auksinėmis žuvelėmis fontanuose, medžių alėjomis, skulptūromis, pastatais, vieša koplyčia ir kt.), kuriame turėjo tarpti grožis ir nauda. Arkivyskupui priekaištauta, kad jis, apleidęs kitas savo pareigas, pasinėrė vien į savo ūkio tvarkymą. Dvaro teritoriją metropolitas ketino paversti religiniu-istoriniu „oro muziejumi“, savotiška šventoviete – gegužę žmonės čia vaikščiodavo kryžiaus keliu nuo vienos skulptūros prie kitos. Tad ir Linkuvėlės dvaro sodo puošimas skulptūromis traktuotinas kaip privačios valdos tvarkymą peraugantis platesnių idėjų ir meninių užmojų įgyvendinimas. Skulptūrų užsakovas ir jų siužetų, ikonografijos, simbolikos sumanytojas – arkivyskupas J. Skvireckas, jo idėjų įgyvendintoja – skulptorė Marija Šmulkštytė, sesuo Leonarda (LCSC). Kiekvienai betoninei skulptūrai pats arkivyskupas modeliavo ir gamtinę aplinką: aukštas kryžius su išraiškinga Nukryžiuotojo skulptūra, statytas jubiliejiniams 1933 m. atminti ir turėjęs asocijuotis su tipišku lietuvių kiemu, buvo įkomponuotas tarp akacijų ir jazminų į tvorele aptvertą lietuvišką, rūtomis ir lelijomis apsodintą darželį, Marijos Maloningosios skulptūrai, ženklinančiai dvasininko buveinę, buvo sukurtas tujomis apsodintas gojelis su gėlių klombomis. Medžių paunksmėje esanti skulptūra „Poilsis“, vaizduojanti ant uolos sėdintį J. Skvirecką, pabaigusį gyvenimo darbą – Šv. Rašto vertimą ir įveikusį pagonišką lietuvių mentalumą, t. p. buvo apželdinta gėlėmis, apstatyta vazonais su egzotiškais gėlėmis, o karo metais arkivyskupas čia buvo numatęs įrengti rožyną. Tradiciškai, didelė Šv. Jono Krikštytojo koplytelė su skulptūromis, pastatyta

1936 m. palei užtventką upelį, – Lietuvos bažnytinės provincijos įkūrimo 10 metų jubiliejaus paminklas. Šv. Jono Krikštytojo siužetas pasirinktas todėl, kad šventasis – Kauno arkivyskupijos globėjas, be to, Jėzaus krikšto scena turėjo simbolizuoti Lietuvos christianizacijos pabaigą „pirmuoju jos metropolitu esant Arkivyskupui Juozapui Skvireckui“ (citata iš įrašo paminkle). Palei šį paminklą turėjo būti išbetonuotos tvenkinio krantinės, pasodinti ažuolai, o upelio krantai apauginti uosiais.

Itin didelis dėmesys buvo skiriamas paskutinio, pagal išsamius vyskupo nurodymus 1938–1941 m. dvare pastatyto monumento – Kristaus Karaliaus paminklo (skirto krikščionybės išgalėjimo Lietuvoje 550 metų jubiliejui atminti) – fonui. Šio naracijomis perpildyto statinio siužetinės prasmės atskleistos J. Skvirecko surašytame paminklo šventinimo akte. Iš jo matyti, jog arkivyskupas ne visai suvokė plastinio kūrinio principus. Plačiau nenagrinėjant monumento ikonografinės programos, norėtusi atkreipti dėmesį į vieną aspektą – arkivyskupo siekį išiamžinti. Galima spėti, kad J. Skvireckas jautėsi (gal ir ne be pagrindo) nepakankamai pagerbtas už savo darbus ir pareigas, tiek dvasininkijos, tiek visuomenės. Žinodamas M. Valančiaus paminklo istoriją, jis pamėgino pats savo dvare, sunkiai sugriaunamame (tai buvo pabrėžiama) paminkle įamžinti, jo nuomone, svarbiausius katalikybės pergalės Lietuvoje momentus, įvairiškai akinusius į metropolito nuopelnus, ypač Šv. Rašto išvertimą į lietuvių kalbą ir Šv. Rašto dėstymą teologams. Pavyzdžiui, pirmosios nišos istorinė scena ir ją aiškinantys užrašai – „Karalius Jogaila išvertė lietuvių kalbon „Tėve mūsų“ ir „Tikiu į Dievą“ ir aiškino tas maldas“ ir pan. – perša akivaizdžią nuopelnų paralelę. Antroji iš keturių nišų skirta šv. Juozapui – arkivyskupo patronui. Ketvirtoje nišoje įkomponuotas paminklo fundatoriaus J. Skvirecko bareljefas – lyg užuomina, kad ši asmenybė savo reikšmingumu turėtų būti gretinama su Vytautu Didžiuoju, vyskupais Motiejumi Trakiškiu ir Merkeliu Giedraičiu (jų bareljefams kitų nišų kompozicijose skirta ta pati vieta kaip ir arkivyskupo ketvirtoje). Taigi J. Skvireckas, statydamas Lietuvos Bažnyčios memorialinius paminklus, laikė juos svarbia sugestijos priemone – meno kūriniai ateities kartose turėjo įtvirtinti jo asmenybės reikšmingumą.

Gauta
2001 04 17

Nuorodos ir paaiškinimai

¹ Apie tai yra rašyta žr.: S. Skrodenis, Laiškai ir neįgyvendintas sumanymas, *Kultūros barai*, 1966, Nr. 8, p. 65–66; T. Adomonis, *Vincas Grybas*, V., 1959, p. 56–57; V. Merkys, *Motiejus Valančius: tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*, V., 1999, p. 771; šįkart pateikiama patikslinta informacija, atskleidžianti dvasininkijos indėlį rūpinantis M. Valančiaus paminklu.

- ² *Rytas*, 1925 04 03, Nr. 72; *Rytas*, 1925 04 10, Nr. 78 ir kt.
- ³ *KAK*, b. 281, l. 95.
- ⁴ *KAK*, b. 281, l. 87, 88
- ⁵ Komitetas kviečia vyskupui Motiejui Valančiui paminklą pastatyti, *Lietuva*, 1925 05 14, Nr. 107; T. p., *Tiesos kelias*, 1925, t. 1, Nr. 6, p. 390.
- ⁶ Tokia komiteto sudėtis fiksuojama 1925 05 06 pirmojo komiteto posėdžio protokole (*NMB RS*, f. 42–41, l. 2). Cituotame komiteto kvietime statyti paminklą nurodyta kitokia komiteto sudėtis: pirmininkas – J. Skvireckas, vicepirmininkas – A. Smetona, sekretorius – M. Biržiška, narys – K. Sklėrius, o J. Tumas – išdininkas (žr. 5-ą nuorodą), tačiau kitais atvejais nurodoma pirmoji komiteto sudėtis ir pareigos.
- ⁷ Po 500 litų paaukėjo vysk. P. Karevičius, kun. J. Kuras, 400 litų – prezidentas A. Stulginskis, po 200 litų – dvasininkai J. Skvireckas, A. Alekna, K. Olšauskas, po 100 litų – J. Tumas, K. Šaulys, V. Mieleška, J. Laukaitis, A. Dambrauskas, M. Reinyš, J. Kukta, K. Jazdauskis ir kt. Be to, bažnyčiose buvo organizuojamos rinkliavos (*NMB RS*, f. 42–41).
- ⁸ M. Valančiaus portretą, K. Sklėrius turėta, nukopijavo N. Stanikas, už tai jam M. Valančiaus paminklo komitetas sumokėjo 75 lt. Atvirukų buvo atspausdinta 10 000 (*KAK*, b. 382, lapai nenumeruoti) arba 5 000 (*NMB RS*, f. 42–41, l. 3).
- ⁹ Vysk. Valančiui Rotušės aikštėje statys paminklą, *Rytas*, 1929 05 29, Nr. 122, p. 7.
- ¹⁰ Paminklo sąskaitoje 1927 01 04 buvo 10 621 litas, 1929 08 16 – 14 573 litai ir 28 centai, 1932 01 07 – 17 974 litai ir 12 centų (*NMB RS*, f. 42–41, l. 4–6v.). Buvo teigiama, jog J. Tumas planavo paminklui surinkti 100 000 litų.
- ¹¹ J. Tumas, Dėl vysk. M. Valančiaus paminklo, *Naujoji Romuva*, 1931, Nr. 5, p. 126. Į J. Tumo kreipimąsi atsiliepė J. Jankus, savo „nepaminklinius“ pasiūlymus reziumuodamas taip: „iš širdies noriu, kad Valančiui paminklą statytumėm tautos širdy, bet ne kur kryžgatvy“ (J. Papjaunietis, Dėl vysk. Mot. Valančiaus paminklo, *Naujoji Romuva*, 1931, Nr. 11, p. 269).
- ¹² Vaižgantas, Dėl Gulbės aikštės ir V. Valančiaus paminklo, *Lietuvos aidas*, 1932 09 30, Nr. 222, p. 4.
- ¹³ Konkurso sąlygos skelbė: paminklas turi būti harmoningai suderintas su Rotuše, Katedra ir visa aplinka, kaina be cokolio turi neviršyti 25 000 litų. Vyskupo statula turėtų būti išliedinta iš bronzos Lietuvos liejyklose. „Figūra gali būti pati viena arba gurguolėje su kitomis, iliustruojančiomis vyskupo gyvenimą lietinėmis arba tašytinėmis“. Sąlygos numatė kolektyvinį skulptoriaus ir architekto darbą; tinkamiausio projekto įvertinimas – 1000 litų. Į žiuri numatyta trys komiteto nariai, trys kviestieji menininkai (skulptorius, architektas, dailininkas), patariamieji balsai suteikti keturiems visuomenės atstovams, skiriamiems arkivyskupo, Respublikos prezidento, Švietimo ministerijos ir Vytauto Didžiojo universiteto. Projektai turėjo būti įteikti iki 1933 02 16 (*NMB RS*, f. 42–43, l. 1).
- ¹⁴ Šis projektas ne kartą reprodukuotas (žr. 1-ą nuorodą)
- ¹⁵ *NMB RS*, f. 42–41, l. 9–11.
- ¹⁶ *NMB RS*, f. 42–44, l. 1.
- ¹⁷ *NMB RS*, f. 42–45.
- ¹⁸ *NMB RS*, f. 42–48, l. 1–2.
- ¹⁹ *NMB RS*, f. 42–46, l. 1–3.
- ²⁰ *KAK*, b. 281, l. 96.
- ²¹ Kaip atrodys paminklas didžiajam Blaivybės apaštalui, *Literatūros naujienos*, 1935 11 01, Nr. 19, p. 5.
- ²² T. p. 1937 m. įgaliojęs Eržvilko kleboną Antaną Petraitį, J. Skvireckas kreipėsi į Amerikos lietuvius, prašydamas aukoti M. Valančiaus paminklui (*KAK*, b. 382, lapai nenumeruoti).
- ²³ *KAK*, b. 281, l. 98.
- ²⁴ *KAK*, b. 382 (lapai nenumeruoti).
- ²⁵ *LLMA*, f. 43, ap. 4, b. 111, l. 1.
- ²⁶ *LCVA*, f. 566, ap. 1, b. 16, l. 244.
- ²⁷ Ten pat.
- ²⁸ Popiežiai Inocentas IV ir Pijus XI Romos Šv. Petro bazilikos fone ir reverse – vyskupas Kristijonas ir arkivyskupas Juozapas Skvireckas Kauno Bazilikos fone (*LCVA*, f. 566, ap. 1, b. 7, l. 114).
- ²⁹ Ten pat.
- ³⁰ *NMB RS*, f. 47–464. Detaliai medalį yra aprašiusi G. Jankevičiūtė (žr.: *Lietuvos sakralinės dailės katalogas*, t. 1, Vilkaviškio vyskupija, kn. 1: Marijampolės dekanatas, V., 1996, p. 195–198).
- ³¹ *LCVA*, f. 566, ap. 1, b. 7, l. 92.
- ³² *LCVA*, f. 566, ap. 1, b. 16, l. 237.
- ³³ *LVCA*, f. 566, ap. 1, b. 16, l. 244.
- ³⁴ *LCVA*, f. 566, ap. 1, b. 21, l. 5.
- ³⁵ *LCVA*, f. 566, ap. 1, b. 7, l. 1–2. Kontrakte numatytos medalių kainos: bronzinio – 3,05 Šveicarijos frankų, sidabrinio – 14 Fr. SS, o už kiekvieną gryno aukso gramą – po 3,75 Fr. SS.
- ³⁶ *ČDMA*, P. Rimšos f., M–1–4, b. 312 (lapai nenumeruoti).
- ³⁷ *ČDMA*, P. Rimšos f., M–1–4, b. 302 (lapai nenumeruoti).
- ³⁸ *Lietuvos sakralinės dailės...*
- ³⁹ *ČDMA*, P. Rimšos f., M–1–4, b. 315, 316 (lapai nenumeruoti).
- ⁴⁰ *LCVA*, f. 566, ap. 1, b. 25, l. 69.
- ⁴¹ *NMB RS*, f. 47–464.
- ⁴² *ČDMA*, P. Rimšos f., M–1–4, b. 144.
- ⁴³ Dėl šv. Sosto ir Lietuvos vyriausybės konflikto dovana gražinta Lietuvos atstovui ir buvo saugoma Lietuvos ambasadoje Romoje, vėliau iš ten dingo (G. Jankevičiūtė, Apie Petro Rimšos medalius, *Krantai*, 1993, Nr. 1, p. 62–64). Pats P. Rimša visą laiką manė, jog šis jo kūrinys saugomas Vatikano muziejaus popiežių dovanų skyriuje (*ČDMA*, P. Rimšos f., M–1–4, b. 144, 145).
- ⁴⁴ Dovanos p. Valst. Prezidentui, *Lietuvis*, 1928 01 20, Nr. 16, p. 1.
- ⁴⁵ *ČDMA*, P. Rimšos f., M–1–4, b. 250 (lapai nenumeruoti).
- ⁴⁶ *LLMA*, f. 33, ap. 1, b. 35, l. 93 v.
- ⁴⁷ *ČDMA*, P. Rimšos f., M–1–4, b. 315, 316.
- ⁴⁸ P. Rimša, Keletas žodžių apie Kauno metropolijos įsteigimui paminėti medalį, *Lietuvis*, 1928 01 20, Nr. 16.
- ⁴⁹ Linkuvėlės dvaro skulptūros pateko į dailėtyrininkų akiratį – neseniai pasirodė G. Jankevičiūtės straipsnis „Sesers Leonardos skulptūros Linkuvėlės dvaro parke“ (*Kultūros barai*, 2001, Nr. 2). Šio rašinio skirsneliui duomenys ir prielaidos paimtos iš arkivyskupo J. Skvirecko archyvalijų, daugiausia esančių *KAK*, jo biografijų, dienoraščio, autorės užrašytų prisiminimų, t. p.

straipsnio „Linkuvėlės kiemas“ (*Ateitis*, 1944 02 01, Nr. 26, p. 3–4), kurio autoriumi, matyt, reikėtų laikyti J. Skvirecką. Minėtas straipsnis pasirašytas Uosio pseudonimu, ir nors fundamentalusis leidinys „Lietuviškieji slapyvardžiai“ (T. 1–4, V., 1995–1999) nepateikia tokio arkivyskupo slapyvardžio ir nenurodo kito asmens, galėjusio parašyti tą straipsnį, autorystę priskiriu J. Skvireckui, pasiremdama faktu, kad 1898 m. J. Skvireckas į „Tėvynės sargą“ nusiųstą žinutę buvo pasirašęs Juosio slapyvardžiu (žr.: *VUB RS*, f. 267, b. 490, l. 09).

Skirmantė Smilingytė-Žeimienė

CLERGY AS THE INITIATOR OF MEMORIAL WORKS OF ART IN THE INTERWAR PERIOD

S u m m a r y

Clergy is an important customer of fine arts. Its orders are most often related to church decorations. In interwar Lithuania some orders of the clergy were of a more universal character induced by outstanding, well-known clergymen and supported by many priests. The author presents new factographic data on a number of clergy or-

ders of memorial works of fine arts, which reveal the aspirations of the clergy. The project of the monument to Bishop M. Valančius in the Rotušė (City Hall) Square of Kaunas shows the intention to erect the most majestic, the main monument in Lithuania. This project is a significant part of a program of erecting monuments carried out by clergymen; its main intention was the desire to immortalize the idea of the identity of the national and spiritual revival, their tight interrelation. The medal by P. Rimša dedicated to memorize the establishment of the Lithuanian Church Province had to mark the most important religious event in Lithuanian history, which by its significance came up with the announcement of Independence. However, the memorial works ordered by clergy to immortalize the most important events in Church's life had one more intention – to stress one's own merits. The aspect of self-immortalization is prominent in the monuments erected by the chief Lithuanian clergyman, Archbishop Metropolitan Juozapas Skvireckas in his residence Linkuvėlė, particularly in the monument to Christ the Rex intended to memorize the 550th anniversary of the establishment of Christianity in Lithuania.